

A photograph of a person riding a bicycle away from the camera down a paved path. The path is lined with tall, leafy trees that create a canopy overhead. Sunlight filters through the leaves, casting dappled shadows on the path and the surrounding grass. The overall atmosphere is peaceful and serene.

Johanne A.
van Archem

*Vreemd
gedrag*

VREEMD GEDRAG

Johanne A. van Archem

Vreemd gedrag

Spiegelserie

Zomer & Keuning

© Zomer & Keuning familieromans, – Utrecht, 2012
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.spiegelserie.nl

Omslagontwerp: Bas Mazur
ISBN 978 90 5977 636 4
ISBN e-book 978 90 5977 836 8
NUR 344

Alle rechten voorbehouden

ODA WIGGERS LEUNDE OVER DE RELING VAN DE GROOTSTE BOOT DIE ze ooit gezien had. De boot die haar naar een ver en vreemd land zou brengen.

Ze verliet Nederland en ze verliet het met pijn en weemoed in het hart. Dominee had het mooi in de preek naar voren gebracht: ze ging waar haar hart riep. Het was mooi gezegd, maar zo was het niet, dacht ze. Ze was liever hier gebleven, maar liever bestond niet in dit geval.

Ze had verhalen gehoord van kinderen, die mee moesten met hun avontuurlijke ouders en die niet wilden, die in een laatste poging nog van boord waren gesprongen...

Ze kon het begrijpen, zij zou het misschien ook wel willen, overboord springen.

Een bijna minachtende glimlach kwam om haar mond. Het klonk teatraal, die uiterste poging tot achterblijven in het vaderland, maar ze was er zeker van dat het nooit gebeurd was. De afstand tot de wal vanaf de reling was veel te groot. Je sloeg te pletter op de kade als je van deze boot af sprong.

Had ze werkelijk in Nederland willen blijven? Nee, wist ze. Dat was geen prettig leven geworden, alleen en zonder familie en zonder...

Voor haar lag een ander leven, zoals dat werd genoemd. Een leven dat iets beloofde, dat ze met enig vertrouwen tegemoet durfde te zien. Niet vol vertrouwen, wel met de nodige argwaan. Maar ze had vandaag al meer mensen gehoord, die met dezelfde gevoelens en gedachten aan boord gingen. Het was een groot vrachtschip, waar ook passagiers op mee konden varen. Ze deden ook nog een Engelse haven aan, daar zouden veel meer mensen aan boord komen voor de bestemming aan de andere kant van de wereld.

Peinzend aan die brede reling staarde ze over de mensenmassa op de kade die was volgestroomd om de boot te zien vertrekken.

Er was niemand die de lange reis had gemaakt om haar te zien ver-

trekken, het was ook te ver vanuit Twente.

Ze had wel de verbazing in de ogen van al die mensen uit het dorp gelezen. Ging ze weg? Naar het totaal onbekende Australië, waar geen fatsoenlijk mens woonde? Wat zocht ze daar? De meesten hadden amper van dat land gehoord.

Wist ze wel wat het betekende als je naar zo'n land verhuisde? Ze kenden allemaal de verhalen van de mensen die naar Amerika of naar Canada waren vertrokken. Dat was hokken, half in de grond, amper een dak boven het hoofd. Enig comfort was er niet, geen schoon water uit de pomp, geen fatsoenlijk huis, maar een hut van houten boomstammen. Leven op de keiharde zandgrond zonder een mat op de vloer, nog niet eens een vloer. Wat een onzin om te vertrekken, ze had het hier toch goed?

Alsof al die mensen, die haar meenden te moeten waarschuwen, hoogstpersoonlijk in Australië geweest waren en precies wisten hoe het daar was.

Ze lachte grimmig in de kilte van de wind; ondanks de zomerse dag was het koud op het dek. Er stond een stevige wind en Oda huiverde. Ze voelde een hand op haar schouder. 'Gaat het?' hoorde ze een rustige stem achter zich. 'Een beetje vertrouwen, meisje. Niemand van ons had dit anderhalf jaar geleden gedacht. Kijk eens om je heen, je bent niet alleen, we gaan met zijn allen.'

Ze knikte dapper. Het ging niet echt goed, besepte ze, het ging maar mondjesmaat. Ze had dit vertrek niet gewild, het was niet haar keuze geweest. Er was min of meer voor haar gekozen en toch, ze kon niet achterblijven. Dat was erger dan meegaan.

'Tot nooit weerziens,' zei ze half hardop toen ze een trilling voelde die door het schip ging. De trossen gingen los. Ze hoorde mensen zwaar ademhalen, sommigen snikten.

Zij niet, ze zou nooit laten blijken hoe ze zich voelde. Wat dat betreft leek ze precies op haar moeder, dacht ze, die had ook nooit laten blijken wat ze werkelijk voelde. Het begon nu voorzichtig te komen...

Ik heb meer van haar weg dan ik mijn leven lang heb willen geloven, besepte ze.

Het laatste jaar was niet gemakkelijk geweest, voor niemand.

Maar er was hoop en er was perspectief op een nieuw leven, ver weg van het oude. Het oude was ook niet alles, het was niets, beter gezegd, maar het was vertrouwd en het was overzichtelijk in al zijn schraalheid.

Het oude dorp zou ze waarschijnlijk nooit weerzien. Speet het haar? Ja en nee. Ze dacht aan de fabriek waarvan ze ooit had gedacht dat ze er een leven lang zou moeten werken tegen een karig loon. Waar ze op een dag weggestuurd zou worden omdat ze niet meer mee kon in het tempo dat gevraagd werd. Een leven dat ruim een jaar geleden zelfs nog enigszins aantrekkelijk had geleken. Het was allemaal anders gelopen.

Had ze in dat dorp geleefd of was ze geleefd? Geboren in een arbeidersgezin, zoals iedereen. De fabriek, kleine boeren, kleine winkeliers. Rijkdom was er niet, zelfs de dokter en de dominee gingen sjofeltjes gekleed.

Geen geld, geen bezit. Met veel moeite en opoffering kon er soms een woning gekocht worden. Daarvoor zat men dan een half leven in de schuld.

De school, verder leren? Voor een enkele jongen was dat weggelegd. Voor een meisje niet, dat was geldverspilling. Meisjes trouwden immers toch? Meisjes leerden handwerken, naaien en breien. Daar hadden ze wat aan, later als ze een huishouding moesten voeren met te weinig geld en te veel kinderen.

Oda keerde zich om en keek naar de havenkade die snel weggleed, naar de mensen die kleiner werden. Het zou nog maar heel kort duren of ze waren niet meer te zien.

Het klotsende water, de zuigende wind. Regen dreigde, de hemel was grijs en somber, al was het juni en hoogzomer. De stad bleef achter als een zwarte schaduw.

Verlangen naar de grote heide, naar de glooiende essen? Naar de mooie bossen? Naar de kerk in het midden met de pastorie van de dominee ernaast?

Ja, dacht ze. Misschien kan ik er met een lach aan terugdenken over lange jaren, als ik ergens anders geworteld ben.

Het leven ging verder, voor haar en voor de achterblijvers. Ze waren uit elkaar gegaan. Zij hoorde niet meer bij het dorp. Het dorp hoorde niet meer bij haar. Zij was op weg naar een ander leven.

Oda was altijd een vreemd kind geweest, zei haar moeder. Het was niet waar, wist ze nu, hoog aan de reling van de oceaanstomer. Ik was geen vreemd kind. Ik vroeg wel altijd naar dingen waar andere kinderen niet naar taalden. Ik had ook niet het gewone leven van een arbeiderskind, mijn broer en zus ook niet. Wij leerden al vroeg zelfstandig te zijn en niet om affectie en aandacht te vragen, want dat was nodig. Ze had er weinig moeite mee gehad.

Misschien lag 'die vreemdheid' wel in haar vroegste bestaan verborgen. Zij was de reden dat er getrouwd diende te worden door haar ouders. Pas jaren later had ze begrepen hoe groot de tegenstand was geweest tegen het huwelijk van haar ouders.

'Jongen, daar krijg je spijt van als haren op je hoofd,' had opa Wiggers gezegd, en grootmoeder Wiggers had het gehad over 'eentje van die familie'. Hoe kon je er zo een uitzoeken, Bernard?

Achteraf was dat te begrijpen geweest, bedacht Oda toen. Moeder Jenneken was afkomstig uit een oude familie, maar wel eentje die knap was afgezakt door de jaren heen. Na haar trouwen had ze de contacten met haar familie verbroken.

Ze droeg nog alle dagen de littekens van een jeugd, die geen jeugd was. Pas nu begon het genezingsproces, heel voorzichtig, heel moeizaam... Maar het kwam onmiskenbaar.

Het had zoveel pijn gedaan. Bij haar, bij anderen. Ze waren ternauwernood ontsnapt aan een kleine ramp, begrepen ze nu.

Het politieonderzoek was afgelopen en die belangrijke datum was

inmiddels voorbij. Er was niets gebeurd, nee, natuurlijk niet; had iemand met gezond verstand dat dan verwacht?

Ze waren zelfs nu nog jong, de ouwelui van Oda; moe was nog geen twintig jaar toen zij geboren werd, va maar net iets ouder.

Oda was haar hele leven dwars geweest, als kind al, had moeder vaak gezegd van haar oudste dochter.

Dat kon ook niet anders met zo'n naam, had Oda soms opstandig ten antwoord gegeven. 'Oda,' zei ze soms smalend toen ze nog maar een meisje was. 'Wie heet er nou Oda?'

'Je grootmoeder,' merkte haar moeder Jenneken dan kortaf op. Zelf was ze ook niet ondersteboven van de naam, maar Bernards moeder moest vernoemd worden.

Jenneken had nog stiekem gehoopt het kind anders te kunnen noemen, maar toen Oda nog geen halfuur op de wereld was, kwam de moeder van Bernard binnenstormen met de kreet: 'Waar is mijn kleine Oda?'

Jenneken had de moed niet om een andere naam op te geven aan haar dominante schoonmoeder. Het werd dus Oda. 'Mijn kleine Odaatje,' kon grootmoeder vertederd zeggen, toen het kleutertje begon rond te struinen. Van haar kon Oda het hebben dat ze zo genoemd werd, ook toen ze ouder werd, van anderen niet. Ze was nu dankbaar voor haar grootmoeder, die had veel opgevangen.

Ze was als kind uitgejouwd om haar naam. Buurtkinderen zongen haar na. Moeder Jenneken was er een keer boos om geworden. 'Alsof Mina zo'n prachtige naam is,' beet ze de buurvrouw toe toen Oda huilend thuiskwam na het getreiter van de buurtkinderen. 'Die grote slons van jou tegen een klein meisje. Als die erbij is, is het altijd hommeles onder de kinderen. Kun je dat wicht van jou niet eens fatsoenlijk aan het werk zetten? Ze is er oud genoeg voor, of is ze daar ook te stom voor?'

Ai, dat was tegen het zere been, want Mina van de buurvrouw was geen studiehofd op school. Als kind was ze veel ziek geweest, ze leed aan toevallen, zoals dat werd genoemd, en het duurde lang voor

ze kon lopen en praten. Ze bleef ook achter bij andere meisjes van haar leeftijd.

Op twaalfjarige leeftijd was ze nog niet verder dan de vijfde klas gekomen. Ze kon haar naam schrijven, lezen ging al moeilijk, rekenen helemaal niet. Toen verliet ze de school en ging naar de fabriek. Dat is de enige keer dat moe ooit voor mij in de bres sprong, piekerde Oda vele jaren later toen ze de haven van Rotterdam verliet. Later was het altijd: hou je toch rustig, wat maakt het uit? Laat de mensen kletsen. Schelden doet geen zeer.

Moeder wist wel beter: schelden deed wel degelijk zeer.

Het was destijds een flinke ruzie geworden tussen de twee buurvrouwen. Buurvrouw Westerik liet haar dochter van ruim veertien niet beledigen en schreeuwde ertegen in. Ze spraken meer dan een jaar niet met elkaar. Het was trouwens nooit 'groot werk' geweest tussen hen.

Bijna een jaar later kwam buurvrouw op een avond huilend bij moeder Jenneken binnenvallen. Mina had zich vergaloppeerd, snikte ze. Oda, nog niet eens twaalf, luisterde vol verbazing naar het gesnik. Vergaloppeerd? Wat was dat? Een paard galoppeerde, had die stomme Mina daar bovenop gezeten en was ze eraf gevallen? Dat kon helemaal niet, dat lukte nooit... Daar was ze te fors en te stijf voor.

'Ach, mens toch, ga zitten,' zei Jenneken. De hele ruzie was vergeten, ook dat ze een jaar lang niet met elkaar hadden willen spreken.

'Wat moet ik er nou toch mee aan?' snikte de buurvrouw.

Dat wist Jenneken ook niet. Jenneken wist nooit oplossingen voor problemen, die ging ze vastberaden uit de weg. Ze had een formidabel vermogen om nergens narigheid te zien en als het niet anders kon, ontkende ze glashard dat die ellende er was.

Ze was trouwens niet verbaasd, zei ze later tegen vader Bernard. Eigenlijk klonk het zelfgenoegzaam, zo van: ze krijgt wat haar toekomt. 'Mina is stapelgek op alles wat een broek aanheeft. Het valt me nog mee dat ze weet van wie het is.' Jenneken had weleens een

waarschuwende vinger willen opsteken in die tijd, maar dat zou haar niet in dank zijn afgenomen. Alsof ze dat ooit gedurfd zou hebben, dacht Oda later. Het was al heel wat dat ze ooit een keer de buurvrouw had terechtgewezen.

‘Wat heeft Mina?’ drong Oda aan, denkend aan dat ‘vergalopperen’. ‘Kind, ga jij eens even kijken in het kippenhok of er nog een paar eieren liggen,’ zei Jenneken haastig.

Oda vertrok gehoorzaam naar het kippenhok.

In die dagen was Oda nog een eersteklas kuiken. Wat wist ze van dat soort zaken? Moeder hield haar daar angstvallig buiten.

Drie weken later hoorde Oda tot haar verwondering van vroegrijpe buurtkinderen dat Mina ging trouwen, ze moest, heette het.

Wat dat betekende beseftte ze toen niet. Trouwen, waarom moest dat? Ieder meisje wilde trouwen, zei moeder altijd. ‘Ze denken dat ze het dan voor elkaar hebben. Nou, dan begint de ellende pas.’

Dat huwelijk hadden de ouders van Mina beter niet kunnen door-drijven, had vader Bernard nog gezegd. Ook Oda’s grootmoeder was het daarmee eens. Boven op de ellende ook nog de narigheid van een te haastig gesloten huwelijk stapelen. Dat kon nooit goed gaan. Het wicht was amper zestien jaar, die kon je toch niet naar het gemeentehuis sturen met een knaap van zeventien, die niet veel wijzer was?

Het ging grotendeels aan Oda voorbij. Ze was te jong voor dat soort problematiek en ze begreep er ook weinig van.

Mina verdween uit het zicht. Ze ging, zo jong als ze was, met haar kersverse echtgenoot naar Almelo. Daar werkte de jongeman in een van de vele textiel fabrieken.

Een paar jaar na dat overhaaste huwelijk was er enige opwinding geweest in het dorp. De ouders van Mina gingen in die tijd verhuizen, naar Enschede, zei Jenneken toen Oda er naar vroeg. En die opwinding, ach, was er opwinding? Niets van gemerkt, zei Jenneken glashard.

Waarom gingen de Westeriks zo onverwacht verhuizen? De burens van de overkant waren ook verhuisd, maar dat wist je al weken van tevoren.

Haar vriendinnetje, eveneens een buurmeisje, vertelde vrijdags dat de familie Westerik ging verhuizen en de zaterdag daarop waren ze al vertrokken. Ze had van niemand afscheid genomen. Contact was er nooit weer geweest, althans niet met buurman Wiggers.

Waarom, wilde Oda weten.

Moeder haalde de schouders op. Er kwam een onduidelijk gemompel. Moeder was niet vaak bereid te zeggen wat ze werkelijk dacht. Oda begreep het niet. Maar ach, er waren andere zaken, andere problemen, andere plannen voor Oda.

Ze was nog maar een kind. Ze werd nog buiten de praat van de volwassenen gehouden. Ze kwam in die tijd van school en ze moest ervaren dat het uit was met het kinderleven dat ze tot dan toe had gekend. Niet dat die jeugd zo onbezorgd was, maar het was voorbij. Ze ging tot de generatie behoren die er net tussenin zat.

Oda ging aan het werk, twaalf jaar oud. Vader had de boodschap meegekregen: die oudste van je komt toch van school? Er is plaats voor haar in de opmaakkamer.

Vader liet zich dat geen twee keer zeggen. In de opmaakkamer werken was het mooiste werk in de fabriek, het schoonste ook. Het verdiende niet bijster veel, maar elke cent was welkom en Oda was de oudste. Vader had het lang genoeg alleen moeten verdienen en dat was geen vetpot geweest. Het schamele loon van Oda was meer dan welkom.

Misschien besteedde ze daarom niet veel aandacht aan al die opwindings, die moeder naderhand ontkende. Moeder maakte wel vaker een hoop theater, zoals ze allemaal wisten in het gezin Wiggers. Vader was daar nuchterder in, die haalde de schouders op en ging aan het werk, zoals altijd.

Oda wist ook niet waar het precies over ging. Ze had nog lange tijd verdriet om de school, want daar ging ze graag naartoe. Er was

abrupt een periode afgesloten in haar korte leven en die kwam nooit weer terug. Dat deed pijn op een kinderlijke manier.

Jarenlang werd er niet gesproken over de plotseling vertrokken burens. Andere burens die verhuisden stuurden met oud en nieuw altijd nog een kaart, maar de familie Westerik liet nooit meer iets van zich horen. Ook van Mina werd niets vernomen, al woonde ze in Almelo. Iedereen kwam daar geregeld, maar niemand had blijkbaar ooit weer met haar gesproken.

Oda kreeg in die tijd het vermoeden dat het gezin Wiggers een beetje anders in de buurt werd bekeken dan andere gezinnen. Dat kwam door moeder, besepte ze weldra. Moeder was soms wat vreemd in haar gedrag en de burens kenden dat en verbaasden zich er niet over. Ze wisten van wie Jenneken er eentje was, verkondigde een buurvrouw meer dan eens.

‘Merkwaardig,’ zei Oda jaren later eens tegen haar moeder. Er kwamen nieuwe burens bij hen in de straat, mensen uit Drenthe. Jenneken maakte geen kennis met hen, dat deed ze nooit. Ze hield de deur dicht voor vreemd volk en ook zo veel mogelijk voor de burens. Oda wist niet anders. De burens kwamen alleen als vader Bernard ook thuis was.

‘We hebben nooit meer iets van de familie Westerik vernomen. Ze woonden pal naast ons. Hoe kan dat nou? Je had toch geen ruzie met ze?’ vroeg ze eens.

‘Wat heb jij toch altijd vreemde opmerkingen. Die mensen zijn al jaren geleden verhuisd. Ik zou ze niet eens meer kennen als ik ze tegenkwam,’ zei Jenneken heftig.

Oda staarde haar moeder aan. Dat geloof ik niet, dacht ze. Volgens mij ligt het meer aan jou dan aan de familie Westerik. En volgens mij weet je dat ook deksels goed.

Ja, dat wist Jenneken ook deksels goed, besepte Oda kort daarop. Ze was inmiddels een jonge vrouw, ruim twintig en ze had net een

conflict met haar ouders achter de rug.

Moeder had haar gewezen op een jongeman, die volgens haar uitstekend op zijn plaats zou zijn als schoonzoon en Oda's echtgenoot. Oda werd ouder, ze moest zich eens gaan bekommeren om een eigen huishouding, vond moeder. Het werd daarom tijd dat ze eens naar het manvolk keek. Of was Oda van plan haar leven lang in de fabriek te blijven werken? Al haar leeftijdgenoten hadden al verkering, sommigen waren al getrouwd.

Oda zuchtte verstolen. Zij nog niet, dat wist ze wel. Ze zou best een aardige vent willen hebben, maar ze zag aan iedere man wel iets wat haar niet aanstond.

En de vent die haar moeder op het oog had, stond haar helemaal niet aan. Ab Schippers, een jongeman die een paar huizen verderop woonde, was een opschepper, vond ze. Die had altijd het hoogste woord op straat. Als je hem moest geloven was hij voor niets en niemand bang. Hij zou iedereen wel even bijbrengen hoe het moest volgens zijn regels, pochte hij bij iedere gelegenheid.

Voor zo iemand bedankte ze. 'Bij hem krijg ik een rotleven,' zei ze openlijk. 'Ik zou bang zijn dat ik nog klappen toe kreeg.'

Vader Bernard zag de jongeman ook wel zitten en lachte hardop. 'Ach kom, Oda, dat valt best mee. Zijn vader is net zo. Grote mond en zo'n hartje. Vrouw Schippers heeft de touwtjes goed in handen en zij en haar man hebben het goed gedaan ook. Ze hebben een eigen huis. Dat heeft lang niet iedereen.'

Jenneken knikte instemmend. 'Ik vind Ab een goede vent voor je.'

'Waarom?'

'Daarom,' beet Jenneken haar toe.

'Dat is geen reden.'

'Je mag je handen samenknijpen.'

'Nou, die knijp ik niet samen,' beet Oda terug. 'Ik wil hem niet hebben. Einde discussie.'

Dat had ze gedacht. Avond aan avond begonnen ze over die beste Ab, die zo goed paste bij Oda.

Toen dat niet hielp, werd de toon anders. Ze moest niet denken dat haar ouders blij waren met haar dwarse houding. 'Er zijn ouwelui die hun dochter op straat zetten, als de kinderen niet willen luisteren naar goede raad,' zei Jenneken dreigend.

Bernard schudde geërgerd het hoofd. 'Een beetje minder alsjeblijft, vrouw. Het is wel Oda die met hem huizen moet. Als ze nou echt geen trek heeft in die jongeman...'

'Altijd tegen de keer in, altijd eigenwijs. Ik ben het helemaal zat,' viel Jenneken uit.

Bernard zuchtte. Het was weer zover. Ze had helemaal geen reden 'om het helemaal zat te zijn'. Oda was een jonge vrouw over wie de ouwelui weinig of geen zorgen hadden, ze paste netjes op en bracht de ouwelui niet op straat. Ze kwam keurig op tijd thuis en was zelden of nooit te laat. Er waren wel anderen, waar flink over gekletst werd.

Oda keek haar moeder zwijgend aan. 'Ik heb het begrepen,' zei ze kil. 'Ik ga wel werk zoeken in Almelo. Maar als ik hier de deur uit wandel, moeten jullie er niet op rekenen dat ik ooit weer binnenkom. Eerlijk gezegd, je mag het zat zijn, ik ben het nog veel meer zat.'

Jenneken zweeg van schrik. Die toon had Oda nog maar zelden aangeslagen, eigenlijk was dat iets van de laatste tijd, besefte ze. Vroeger knikte Oda kort en ging verder met haar eigen zaken. Nu werd ze kwaad en beet terug.

Jenneken begon te huilen. Ab was een goeie vent, snikte ze. Mochten de ouders dan niet meer adviseren in de huwelijkskeuze? De ouders wisten toch wat goed was voor hun kinderen? Ab had goed werk als spinner in de fabriek. Hij zou zijn loon netjes afgeven en niet naar de herberg brengen. Dat was heel wat waard. Wat wilde Oda dan? De prins op het witte paard bestond niet.

Bernard merkte Oda's boosheid ook op. Hij zweeg. Ja, het meisje werd recalcitrant en dat was geen wonder, dacht hij. Jenneken zat te veel op haar oudste dochter te hakken. Oda had vaak te lijden onder

Jennekens onbeheerste gedrag. Hij had het eigenlijk al opgegeven om er verder nog wat van te zeggen, zeker nu ze volwassen was en zichzelf kon verdedigen. 'Kind, rustig aan. Zo hoeft het toch niet,' begon hij sussend.

'Moe begint toch te dreigen over het op straat zetten van kinderen?' 'Ach, dat bedoelt moe toch niet zo,' suste Bernard haastig. Je moest met Oda altijd een beetje op je woorden passen. Ze ving je op een komma...

Jenneken adviseerde graag iedereen zich een beetje gedeisd te houden, maar het was beter dat ze zich daar zelf eens aan hield. Bernard moest een paar keer per jaar de deur uit om bij de burens en de kennissen uit te leggen dat zijn vrouw het allemaal niet zo bedoeld had...

Er waren heel wat ruzies met familie, buurvrouwen en kennissen geweest door de jaren heen en altijd met Jenneken als middelpunt. Bernard was er weleens moe van geworden en had weleens gedacht: als ik dit jaren geleden geweten had... Hij had het geweten, dacht hij dan mistroostig.

Oda had nog geen belangstelling voor het manvolk, verzuchtte Jenneken toen Oda opstond om naar bed te gaan.

Morgenvroeg was het weer om zes uur klaarstaan in de opmaakkamer. Het liep al naar negen uur.

'Daar mag je ergens wel blij om zijn,' zei haar man streng. 'Moet je je toch eens voorstellen dat ze net zo'n aard had als Mina Westerik. Dat ze helemaal dol was van de kerels...'

'Mina was niet helemaal goed snik,' beet Jenneken fel terug. 'Dat heb ik altijd gezegd.' Ze had alweer tranen in de ogen. Bernard gaf geen antwoord. Hij had een heel gevoelig punt geraakt, wist hij.

Oda bleef staan in de kille gang, die dwars door het huis liep. Ze hoorde haar moeder praten. Het was gehorig en ze kon bijna letterlijk verstaan wat er gezegd werd. Mina Westerik... Die naam had ze in geen jaren horen noemen.

Mina was dom, dat was bekend, ze was nooit verder gekomen dan

de vijfde klas van de lagere school. Niet helemaal goed snik? Dat was Oda nooit opgevallen. Het was een ruziemaakster, ze zocht altijd jongere kinderen op en speelde dan de baas over hen. Ze had Oda ook vaak getreiterd met haar naam. Net zo'n aard als Mina?

Mina was heel jong getrouwd, amper zestien jaar. Haar jeugd was al voorbij voor hij begonnen was. Intussen wist Oda wel dat Mina met zestien jaar al in verwachting was en aan een huwelijk was begonnen. Ze zou ondertussen wel een huis vol kinderen hebben in Almelo en een man, die misschien altijd in het café zat. Zo ging dat vaak als je piepjong trouwde.

'Dat is ook wel gebleken,' hoorde ze haar vader zeggen. 'Het ging goed mis in Almelo. De burens zijn een aantal jaren geleden niet voor niets halsoverkop verhuisd.'

Het bleef doodstil. Jenneken gaf geen commentaar.

Oda fronste de wenkbrauwen. Ze herinnerde zich die verhuizing. Ze had het toen niet begrepen. Wat ging er destijds mis in Almelo, zodat het gezin Westerik meende dat ze halsoverkop moesten verhuizen?

ODA VERGAT DE OPMERKINGEN VAN HAAR OUDERS BINNEN EEN PAAR dagen.

Ze had uiteindelijk nooit meer iets van Mina gehoord en ze had geen prettige jeugdherinneringen aan het meisje.

Mina was een naar kind geweest met een wat vreemd karakter. Jenneken had het nooit hardop durven zeggen, maar ze zou het Oda graag hebben verboden met Mina om te gaan.

Daar kreeg je de grootste narigheid mee, wist ze. Kinderen vertelden dat zo verder. 'Ik mag niet met jou spelen van mijn moeder.' Voor je het wist had je de moeder van het kind er staan. 'Wat mankeert er aan mijn kind? Denk je dat die van jou deugen? Nou, daar zal ik je eens even iets van vertellen. En kijk vooral eens naar jezelf, buurvrouw. Jij komt ook niet van zulk best volk.'

Vooraf dat laatste kwam gevoelig aan. Nee, geen woord over de buurtkinderen.

Oda had Mina geen moment gemist nadat ze getrouwd was. Integendeel, mocht ze wel zeggen. Als Mina in de buurt was, kwam er geheid trammelant.

Daarom besteedde ze niet te veel aandacht aan de opmerkingen, die ze stiekem had beluisterd. Natuurlijk was het misgegaan met Mina, dacht ze. Zestien jaar en dan al de verantwoordelijkheid voor een huishouding. Dat kon toch niet? Misschien was ze wel gescheiden, dacht Oda een enkele keer.

Nee, dat kon ze niet bespreken met Jenneken, ze zou het wel uit haar hoofd laten. Erger dan een scheiding kon niet bij moeder Jenneken. Dan was iemand wel zo diep gezonken. Moord was minder erg bij Jenneken. Daar kon ze nog enigszins begrip voor opbrengen, want man en vrouw konden elkaar het leven tot een hel maken. Maar scheiden?

Jenneken zweeg de eerste dagen na de uitval van Oda angstvallig over haar voorkeur voor buurjongen Ab. Daar kwam ze nog wel op

terug als de tijd er rijp voor was.

Oda had de tijd nog wel, verkondigde Jenneken een paar dagen later. Als Oda nog een paar jaar thuisbleef, bracht ze ook haar loon nog in. Dat was belangrijk voor Jenneken, ze had vroeger armoede genoeg gekend met een vader die zoop als een tempelier. De familie had ooit betere tijden gekend, maar die had Jenneken niet meegemaakt. Verder wilde ze niet over haar familie praten. Oda vroeg er niet naar, ze kende die mensen niet eens, al woonden ze in hetzelfde dorp.

Het viel Oda wel op dat Ab meer dan eens de deur binnenstapte om een praatje te maken met haar vader. Die trucjes kende ze wel en daar reageerde ze niet op.

Er waren andere en belangrijker zaken die haar aandacht vroegen. Het werk, maar vooral haar vier jaar jongere zuster Antje. Die werd de laatste weken schrikbarend mager. De kleren slobberden om haar lijf en ze hoestte ook steeds meer en erger.

In die dagen kwamen de zorgen de huishouding binnen, zoals ze later zou zeggen.

Oda had al eens ronduit gevraagd waarom de ouders niets deden aan Antjes gehoest. Dat was toch niet normaal?

Vader wimpelde het af. Ach kom, een vastzittende kou. Zo erg was dat toch niet? Dat ging wel weer over. Antje was een stevige, flinke en gezonde meid. En verkoudheid heerste alom.

Oda schudde het hoofd. 'Dit is geen vastzittende kou,' zei ze kortaf. Moeder Jenneken haalde de schouders op. Die wilde niets horen over ziekte en dood. Dat wilde ze nooit. Zo gauw iemand in de familie of in de buurt ziek werd, trok Jenneken zich terug in de geborgenheid van de echtelijke woning en gaf niet thuis.

Ze zou hooguit eens via een ander familielid vragen naar de gezondheid van de zieke, maar vaak zelfs dat nog niet.

Met ziekte wilde Jenneken weinig te maken hebben, met de dood nog veel minder. Ze was niet eens op de begrafenis van Bernards moeder Oda verschenen. Te veel overstuur, had Bernard gezegd met

een verbeterd trek op het gezicht. Het had een flinke ruzie tot gevolg in de familie. De twee broers en de zuster van vader hadden er genoeg over gezegd. Vader Bernard zelf ook.

Jenneken kreeg zelfs een openlijke ruzie in de buurt toen een buurvrouw op jonge leeftijd stierf. Ze was langere tijd ziek geweest en al die tijd had Jenneken zich niet laten zien. Dat was haar kwalijk genomen, al kenden de burens haar vreemde gedrag wel.

Toen de vrouw overleed, kwamen de burens diezelfde avond nog hun condoleances aanbieden. Het was niet, zoals vroeger, de gewoonte om de begrafenis van begin tot eind te regelen, maar je zorgde als burens wel dat de nabestaanden wisten dat ze op je konden rekenen als er iets gebeuren moest.

Jenneken weigerde mee te gaan naar het stervhuis. Ze kon het niet aan, beweerde ze.

Dat was niet geaccepteerd door de buurt. ‘Wacht maar tot jij een keer iets krijgt,’ dreigde een naaste buur. ‘Of dacht jij dat jij er in je leven zonder kleerscheuren van afkomt?’

Het hielp niet. Jenneken bleef afwijzend tegen alles wat maar ziek of dood heette. Die steekt de kop in het zand, zei Oda eens stiekem tegen haar vader, die diep zuchtte. Dat wist hij al jaren. Het was nooit anders geweest. Hij was ervoor gewaarschuwd, jaren geleden, door zijn ouders en zijn zuster.

Antje was moe als ze 's avonds thuiskwam, vermoeider dan ze ooit was geweest. Ze kwam nergens meer toe. Haar handwerkjes, waar ze altijd zo ijverig mee bezig was, bleven liggen. Ze ging nooit meer uit. Ze kroop soms om zeven uur al in bed. Ze hoestte ook veel meer, tot er zelfs bloed meekwam.

Ze was ziek, dacht Oda. Antje was eigenlijk nooit ziek. Dit was geen zware verkoudheid of een stevige griep. Het duurde ook veel te lang. Dit was iets anders en Oda kon bijna voorspellen wat het wel was. Antje werkte in de fabriek aan de zware spinmachines, volop in het stof. Je kon soms geen hand voor ogen zien in die grote spinaal. Ze moest maar een paar dagen goed in de warmte blijven, vond

moeder. Nee, niet thuisblijven, dat scheelde te veel in het loonzakje. Het werd september en het weer was slecht. Het was guur en koud. Jenneken klaagde over de slechte dagen. Vroeger had je mooie najaarsdagen, zacht en zonnig. Dan verkleurden de bladeren van de bomen van groen tot diepgoud voor ze vielen.

En nu? Moest je zien wat voor herfststormen en slagregens er vielen. Nee, Jenneken geloofde niet meer in een krönnenzommer, een prachtig najaar met warme dagen en schitterende zonsondergangen...

Het hoesten van Antje werd met de week erger, het viel zelfs de ploegbaas in de fabriek op. Hij riep haar bij zich. 'Ga jij eens naar de bedrijfsdokter,' zei hij. 'Je hebt toch niets ernstigs onder de leden?'

'Welnee,' weerde Antje af. 'Een beetje verkouden.'

'Je hoest al langere tijd. Vorig jaar werd Sieny Kamphuis ineens ziek, weet je nog? Het bleek tbc te zijn, ze heeft maandenlang in Hellendoorn in het sanatorium gelegen. Ze is nou weer thuis, maar ze werkt nog steeds niet weer. We moesten vorig jaar allemaal naar het ziekenhuis in Almelo om doorgelicht te worden. Dat wil ik niet voor een tweede keer op mijn afdeling. Je gaat naar de dokter en vandaag nog,' besliste hij.

'Mijn ouders vinden het niet nodig,' stamelde Antje.

'Je kunt er gratis naartoe, je gaat. Nu meteen,' kwam het kort. 'Haal je zuster maar op uit de opmaakkamer. Ga maar met zijn beiden als je het alleen niet durft. Ik zal het wel even in orde maken.'

Antje knikte gedwee en pakte het verwijsbriefje aan. Ze liep traag door de smalle hoge gang naar de afdeling waar Oda werkte. Ze wist wat die zou zeggen: dat dacht ik wel. Die baas van jou is verstandiger dan de ouwelui.

Antje durfde niet goed naar het spreekuur. De dokter van de fabriek was geen vriendelijke man. Hij ging er bij voorbaat van uit dat iemand niets mankeerde en te lui was om te werken.

Ze was blij dat Oda meeging. Die was niet bang voor hem. Oda was

bang voor niemand. Oda had al gezien dat de deur van de grote zaal waar de goederen werden ingepakt voor verzending openging, en had ook meteen begrepen wat Antje kwam doen.

Ze liep naar het kantoortje van de baas en maakte bekend dat ze even weg zou gaan. Ze wees op haar zuster die wat bedremmeld bleef staan bij een werkbank. Ze kreeg weer een hoestbui, zag Oda.

De man knikte. Ach, hij was niet de beroerdste, besepte Oda en repte zich weg naar haar zus.

‘Ik moet naar de dokter van de fabriek,’ stamelde het meisje.

‘Ik ga met je mee,’ zei Oda meteen en gooide haar witte schort over een werkbank.

Ze liepen naar buiten, huiverend in de stromende regen, en renden bijna naar het gebouw waar de bedrijfsarts huisde. Antje kreeg weer een hoestbui door het rennen en bleef staan.

‘Vooruit, rennen, niet nat worden,’ riep Oda gebiedend. Antje strompelde voort, ze had bijna geen adem meer.

De wachtkamer was leeg. Dat was hij meestal. Niemand ging voor zijn plezier naar deze dokter. Iedereen werd afgeblaft door de man. Sommige vrouwelijke patiënten kwamen huilend de spreekkamer uit.

Ze zaten net toen de deur openging en de dokter om de hoek keek.

‘De volgende,’ kwam het korzelig.

Ze stonden beiden op. Antje trilde over haar hele lichaam. Ze kreeg een hoestaanval, misschien dit keer van de zenuwen. Oda ondersteunde haar en tastte naar een zakdoek in haar mantelzak.

‘Nou, schiet eens op,’ kwam het ongeduldig vanuit de spreekkamer. Oda keek woedend op. Ze vergat dat ze tegenover een dokter stond, een geleerd man, een man, die boven haar stand was. Haar vader zou de pet van het hoofd nemen.

‘Dat gaat niet, ziet u dat dan niet?’ beet ze hem toe. ‘Bent u een dokter of niet? Je zou het niet zeggen.’

De man zweeg even verbluft. Hij was niet gewend zo te worden

aangesproken door iemand uit de fabriek. Bovendien zag hij hoe de zakdoek rood kleurde.

Met twee stappen was hij bij Antje en hielp haar naar binnen. Voor hij kon zeggen: 'Blijf jij daar maar wachten,' had Oda de deur al achter zich gesloten en stond ook in spreekkamer.

Dit was geen aanstellerij, zag hij. Hij had de twee meisjes hier nooit gezien. Hij kende zijn pappenheimers wel. Het waren steeds dezelfde mannen en vrouwen, die klaagden over vage symptomen, die nooit helemaal duidelijk waren. Rugpijn, hoofdpijn, nekpijn. Onzin allemaal, ze waren gewoon te lui om aan te pakken, was zijn mening. Hij had een reputatie opgebouwd onder deze lieden.

Hij zette Antje op een stoel. 'Hoelang heb je dat al?' vroeg hij kortaf.

Antje beefde nog steeds. 'Al een hele tijd,' zei Oda voor haar.

'Waarom kwam je niet eerder?' blafte hij.

Ze keek hem strak aan. Het antwoord was duidelijk op haar gezicht te lezen. Je bent nogal een lekker dier. Niemand komt hier voor zijn plezier, zeiden haar blikken.

Hij zweeg en onderzocht het meisje. 'Moe?' vroeg hij.

'Doodmoe,' bracht Antje uit.

Hij schreef al een brief. 'Morgen direct naar het ziekenhuis en ga er maar van uit dat je hele familie ook naar het ziekenhuis moet om te worden onderzocht.'

Oda staaarde hem een ogenblik aan. 'Tbc?' vroeg ze toen even kort als hij.

De arts knikte. 'Of ik moet me sterk vergissen. Je had veel eerder moeten komen.'

Ze zwegen beiden. Antje leek te gaan huilen.

'En ze gaat niet terug naar de spinzaal. Ze gaat naar huis en ze komt terug bij mij voor ze weer aan het werk gaat. Ik wil eerst weten wat er precies aan mankeert.'

Oda knikte. Ze hielp Antje overeind. 'Kom, we gaan. Ik zal de baas vragen of ik je naar huis mag brengen.'

‘En eh... jij ook oppassen, juffie. Tbc is niet iets om lacherig over te doen.’

Ze keek nijdig op. ‘Sta ik dan te lachen?’ vroeg ze kil.

De deur viel achter haar dicht. De arts staaarde naar de muur. Weer eentje, dacht hij. Het was zo duidelijk als wat. Een nader onderzoek was amper nodig. De diagnose zou onherroepelijk tbc zijn. Het kwam vaak voor in deze streek. De fabrieken waren zo ongezond als maar kon. Je zag geen hand voor ogen in die stoffige hallen en al dat stof kwam in de longen terecht.

Hij zuchtte, stond op en keek in de wachtkamer. Er was niemand.

Moeder Jenneken weigerde te geloven dat Antje ziek was. Ach wat, een beetje hoesten. Ze nam maar een dropdrankje, dan ging het snel weer over.

‘Moe, ze gaat naar de huisarts. Ze mag niet eens de fabriek meer in van de bedrijfsarts,’ zei Oda nadrukkelijk en bepaald onvriendelijk. ‘Ook dat nog,’ zei Jenneken met de handen ten hemel geheven. ‘Nou zijn we die inkomsten ook nog kwijt, want ze wordt natuurlijk ontslagen.’ Ze draaide zich om naar het fornuis. ‘Het gaat niet door,’ mopperde ze. ‘Je gaat straks na het eten gewoon weer naar de fabriek.’

‘Het lijkt wel of je haar liever over een maand naar het kerkhof brengt,’ zei Oda bijtend.

Jenneken ging aan de tafel zitten en begon te huilen.

‘En houd op met dat gejack, dat zeg je ook altijd tegen ons. Het is een feit dat Antje ernstig ziek is. Daar kun jij je ogen voor sluiten, maar ik niet. Ze gaat naar de dokter, nu meteen.’

‘Jij gaat naar de fabriek. We hebben al schade genoeg,’ kwam Jenneken weer. ‘We zullen het er vanavond wel over hebben.’

Oda keek haar moeder zwijgend aan.

Jenneken wendde zich af. ‘Nou, vooruit dan maar. Ga maar, je wilt toch niet anders.’

Ze keek de twee zwijgend na toen ze de woning verlieten.

Ze voelde even aan haar hoofd. Antje misschien tbc? Dat kon niet, dat gebeurde niet in haar familie. Niemand had die ziekte gehad tot nu toe. Jenneken zorgde voor een goede middagpot, dat hield de dokter buiten de deur, daar was ze van overtuigd.

Antje had wel jarenlang naast dat meisje van Kamphuis gestaan aan de machine. Ze konden goed met elkaar overweg en gingen ook wel buiten de fabriek met elkaar om. Had dat meisje Antje aangestoken? Jenneken ging zitten. Onzin, zei ze tegen zichzelf. Allemaal aanstellerij. Antje is niet ziek.

Ze zat nog aan tafel toen vader Bernard binnenkwam. De middagpauze was kort. Het eten moest klaarstaan, anders redde hij het niet. De meisjes ook niet, ze hadden maar een uur. Meestal waren ze al thuis als hij kwam aanlopen met grote stappen.

‘Wat is er?’ vroeg hij met een verbaasde blik op de tafel, waar nog niets op stond.

Jenneken bleef zitten, verslagen. ‘Antje,’ bracht ze uit.

‘Wat is er met Antje?’

‘Naar de dokter...’

Bernard ging aan de andere kant van de tafel zitten. ‘Hoezo? Wat is er dan?’

‘Ze zijn bang voor tbc.’

Bernard zweeg. Ja, daar moest hij niet verwonderd over zijn. Hij had het meer dan eens zelf ook gedacht, maar hield zich stil vanwege zijn vrouw, die er niet aan wilde.

Hij zuchtte. Afwachten maar. Hopelijk viel het mee... Nee, Bernard, dat is hopen tegen beter weten in.

Hij keek over de tafel, er was geen eten klaar. Dat werd met een lege maag weer naar de fabriek. Jenneken kon absoluut niet tegen enige vorm van tegenslag. Ze was volledig van de kaart en zou het niet eens horen als hij vroeg om een boterham of iets anders eetbaars.

Hij zuchtte weer. Zijn moeder Oda had hem vroeger al gewaarschuwd. ‘Je wilt er een van Schepers, weet wat je doet, Bernard. Dat is niet ons soort volk. Ze hebben te veel verbeelding en ze zijn niks

meer. Bovendien is die vader van haar een grote zuiplap en over andere dingen die daar voorvallen, wil ik het niet eens hebben. In tijden van tegenspoed heb je geen klap aan haar, dan sta je er alleen voor, wat ik je brom. En tegenspoed krijg je in je leven, daar kun je op wachten. Zo lang houd jij de mooie jaren niet vast.'

Ze had gelijk, dat wist hij, maar hij had niet geluisterd.

De zorg had de huisdeur in al die jaren van hun trouwen zo goed als overgeslagen. Het was natuurlijk geen vetpot, maar er was geen narigheid. Geen kindersterfte, geen ziekte, geen ontslag, ook al had het weleens bedreigd in de jaren die achter hem lagen. Zelfs de oorlogsjaren waren vrij rustig voorbijgegaan, al was het eten schraal en eentonig geweest. Nederland was gelukkig niet in oorlog.

De kinderen gingen vlot aan het werk en brachten geen ellende in huis. In de oorlogsjaren had de fabriek een tijdje stilgestaan, maar daarna waren de kinderen meteen weer aan het werk gegaan en hij ook. Het waren goede kinderen, die geen narigheid veroorzaakten. Oda's mond was misschien wat te groot, want ze aardde precies naar haar grootmoeder Oda. Ze was tenslotte ook naar haar vernoemd. Het kon ook geen kwaad dat Oda van zich af kon bijten. Het was een mooie meid om te zien. Er waren wel meer jonge kerels dan alleen Ab Schippers, die nog eens omkeken als ze langskwam.

En nu dit: Antje had misschien tbc. Dat zou het leven compleet veranderen. Tbc was gevaarlijk en iedereen was bang voor de ziekte. De familie zou weinig van zich laten horen en bleef op afstand. Jenneken had immers ook altijd op die manier gereageerd bij ziekte. De burens zouden haar ook geen steun bieden, ze had het hun ook nooit gedaan.

Het ging hun de laatste jaren waarschijnlijk te goed, piekerde Bernard. Drie inkomens, het kon bijna niet op. De jongste, een zoon, kwam een dezer dagen van de ambachtschool en zou naar de plaatselijke aannemer gaan als leerling-timmerman.

De aannemer had al om de jongen gevraagd nog voor hij van school kwam.

Bernard stond op en rommelde in de broodmand. Hij moest toch iets in de maag hebben. Dan maar een droge boterham.

‘Het valt misschien nog mee,’ zei hij troostend. ‘Misschien is het een vastzittende hoest.’

Er kwam geen antwoord. Dat was typisch zijn vrouw, dacht hij. Inderdaad, in tijden van tegenslag gaf ze niet thuis. Of dat nou in het eigen huis was of bij de burens, dat maakte niet uit.

Het zou op Oda’s schouders terecht komen als het inderdaad een ernstige ziekte zou blijken te zijn. Oda zou degene zijn die de leiding zou nemen, in plaats van Jenneken.

Antje, dacht hij terwijl hij een kop koffie inschonk. Zijn kleine Antje, dikke, gezonde Antje, van wie hij altijd met plezier had aanschouwd hoe ze rondscharrelde als kleine kleuter.

Inderdaad, ze was de laatste tijd schrikbarend mager geworden en dat was geen goed teken.

Oda was veel tengerder, kleiner ook. Maar als het op handelen aankwam, was het Oda die dat deed.

Ze moesten maar hopen en misschien ook wel bidden dat het goed ging, dat het meeviel...

Johanne A. van Archem

Dreemd gedrag

Wanneer Oda Wiggers' zus Antje met tbc wordt opgenomen in het sanatorium van Hellendoorn, komt Oda haar vaak bezoeken. Dit in tegenstelling tot haar moeder Jenneken, die weigert bij haar dochter langs te gaan.

Naast Antje ligt Lena, die een wel heel aantrekkelijke broer heeft: Oda wordt heimelijk verliefd op deze Beert. Helaas komt haar ter ore dat Beert en Lena willen emigreren als de laatste weer beter is, en daar voelt Oda juist helemaal niets voor.

Intussen houdt het vreemde gedrag van moeder Jenneken het gezin Wiggers in zijn greep. Tot nu toe weten zij haar gedrag aan haar slechte afkomst, maar nu lijkt het alsof er heel andere krachten aan het werk zijn.

Johanne A. van Archem neemt de lezer mee naar vervlogen tijden. Haar historische streekromans, die zich vaak afspelen op de grens tussen Salland en Twente, kenmerken zich door goede research en gedetailleerde personages.

Zomer & Keuning

ISBN 978 90 5977 636 4 NUR 344

9 789059 776364

www.spiegelserie.nl